הגדולה והגבורה

חשיבות הופעת
הקדושה והגבודה בדורנו

הרב צבי ישראל טאו

תמוז ה'תשפ"א

החוברת יוצאת לאור ע"י
עמותת 'שירת ישראל'
ירושלים, ת.ד. 16445 מיקוד: 9116302
Shirat333@gmail.com

הפצה:

טלפון 0547364973

הלימוד בחוברת זו
מוקדש לרפואת

מו"ר
הרב אברהם יהושע
בן פרומט פאני

בתוך שאר חולי ישראל

ראשית דבר

החוברת שלפניכם עוסקת במידת הגבורה השבה ומפעמת בקרבנו בדורות התחיה. ימי הגלות הארוכים השביתו את חיינו הלאומיים, והגבורה המעשית לא יצאה אל הפועל. מציאות זו גרמה לנתק מוחלט בין חיי הרוח והקדושה ובין הגבורה המעשית ועוז החיים. נתק זה מופיע בחיי האומה בדמות שני היישובים: היישוב הישן – שהצטיין בשמירה על המסורת ועל חיי הקודש של האומה, והיישוב החדש – שעזב את התורה והתמסר לבניין האומה והארץ.

השיעורים במאמר זה ניתנו בסיום הלימוד של ספר 'אדר היקר', ולפני תחילת לימוד המאמרים בספר 'עקבי הצאן'. ספר 'אדר היקר' מתאר את דמותו המופלאה של חותנו של הרב, הרב אליהו דוד רבינוביץ־תאומים, האדר"ת, רבה של ירושלים ומגדולי תלמידי החכמים ביישוב הישן. לעומת זאת, ספר 'עקבי הצאן' עוסק בעיקר בהבנת עניינו של היישוב החדש ובדרכי ההנהגה הראויים לו.

בראשית החוברת מתברר כי הקדושה והגבורה מתגלות בצורה מאוחדת בירושלים – עיר הקודש ועיר המלכות.

עיקרה של חוברת זו מבוסס על התבוננות בדמותו של הרב שמואל מוהליבר, כפי שהיא משתקפת במאמר שכתב הרב לזכרו. דמותו הייחודית של הרב מוהליבר שילבה באופן מופלא בין היישוב החדש ליישוב הישן. מצד אחד הוא היה

תלמיד חכם גדול וקדוש וממנהיגי הדור, ומצד שני הוא היה גיבור מעשי ופעיל מרכזי בבניין הארץ, ואף גייס את הברון רוטשילד לתמוך במפעל ההתיישבות בארץ ישראל. למאמר ההספד על הרב מוהליבר קרא הרב 'גדול וגבור' – 'גדול' כנגד מעלת הקדושה של היישוב הישן המתבארת ב'אדר היקר', ו'גבור' כנגד מעלת הגבורה של היישוב החדש המתבארת ב'עקבי הצאן'.

בסוף החוברת מתבאר כי התכונה המיוחדת אותה ראה הרב זצ"ל ברב מוהליבר, הופיעה גם באישיותו של הרב זצ"ל בעצמו.

בדורותינו, נדרשת מאוד אחדותן של הקדושה והגבורה, ואנו תפילה שהדברים יסייעו להופעתן השלמה.

מערכת שירת ישראל

א

אחדות הקדושה והגבורה בישראל

ירושלים – מקדש מלך עיר מלוכה

ירושלים היא מרכז החיים של האומה, והיא מבטאת בשלמות את מגמת החיים של עם ישראל.

במאמר 'ירושלים' (מאמרי הראיה עמ' 298) עוסק הרב בשלמות זו: **"שתי מתנות טובות נשתלמו לנו במלואן מירושלים, עיר מקדש מלך: גאון הקודש וגבורת החיל"**.

ירושלים היא מרכז הופעת הקודש בעולם, "עיר הקדש" (ישעיה נב, א) והיא גם עיר המלכות, מרכז החיים המדיניים הממלכתיים שלנו. הקדושה וגבורת המלכות מופיעות בה באחדות. עיר קדשנו היא היא בירת מלכותנו, מפני שהאידאה האלוקית והאידאה הלאומית מופיעות בעם ישראל באחדות ובהתאמה שלימה. בירושלים מופיע רוח החיים השלם של האומה, ולכן היא מאחדת בתוכה את 'גאון הקודש' עם 'גבורת החיל'; את הגודל האלוקי של ישראל עם גבורת החיים ועז המלכות.

אחדות מופלאה זו בין המלכות והמקדש בישראל, היא שהפעימה את מלכת שבא, כמו שמסופר בספר מלכים (א י, ד-ה): "ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה... ועולתו אשר יעלה בית ד' (-"דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ד'" רש"י שם) ולא היה בה עוד רוח". בישראל ישנו קישור מופלא בין בית המקדש ובין בית המלך, ומלכת שבא מתפעלת מכך שמלכות שלמה יונקת את הדרכתה מתוך המקדש וכל עניינה הוא להופיע בממלכה את תוכן הקודש.

אמנם, מדרגת החיים הנשגבה שהתגלתה בימי שלמה, לא ארכה זמן רב, והקדושה והגבורה ירדו ממעלתן, כפי שמתאר הרב בהמשך דבריו:

> **"מעת אשר חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו ונוטל כבוד מבית חיינו, נחשכו לנו שני המאורות הללו. גאון הקודש חדל תת את כוחו. אור הנבואה האלהית הועם, רוח הקודש פסק, וחשכים הלכנו נודדים בגויים. גבורת החיל חדלה גם היא לעומת זה, נתדלדל כוחנו והננו כצללים נהלכים בארצות נכר".**

לא זו בלבד שהקדושה והגבורה ירדו ממדרגתן, אלא הן מופיעות בחיינו בצורה מנותקת זו מזו. **"שתי המתנות האלהיות הללו, הקדושה והגבורה, שאין קץ לזִיוָן ותפארתן בהיותן משולבות שתיהן יחדיו – נתקו זו מזו, וכל אחת בפני עצמה נתדלדלה דלדול אחר דלדול"**, הגלות המשיכה

ודלדלה את מצבה של האומה עוד יותר, "**עד אשר מֵחֶשְׁכַת הגלות המנוולת נדבקו בנו טומאת כפירת אלהים – תחת גאון הקודש, ורשלנות ומורך לבב – תחת גבורת החיל. ושני הנגעים המאררים הללו הולכים ומלפפים אותנו ואוכלים אותנו בארץ אויבינו**". הירידה של הקדושה והגבורה ממעלתן והפירוד שביניהן הביאו למצב של מחלה נוראה, בדמות הכפירה והחולשה שנדבקו בנו בימי גלותנו. ישראל "מאמינים בני מאמינים", אך טומאת הגלות גרמה בלבולים רבים ברוח האומה, וגם החלישה את גבורתה של האומה.

אנו כואבים על הפירוד, הדלדול והירידה של הקדושה והגבורה ומתפללים להופעתן השלמה והתאחדותן: "עד מתי **עֻזך** בשבי **ותפארתך** ביד צר" (תחנון לימי שני וחמישי). גם ה'תפארת' – זו מתן תורה, וגם העז האלוקי, אינם מופיעים בחיינו הלאומיים, ואנו מתפללים להשבתם בשלמות והתחברותם יחד ברום גובהם – "על כן נקוה לך ד' אלוקינו לראות מהרה **בתפארת עֻזך**" (תפילת עלינו לשבח).

בדורות האחרונים, דורות הגאולה, שבה האומה אט אט לחיות חיים ציבוריים. הקדושה והגבורה נתבעות להופיע בחיינו, אמנם, טרם נטהרנו ממחלות הגלות: "**וכאשר שבו פליטי חרב מארצות אויב אל נוה רבצם... באו כרוכים יחד עם ערפלי טהר של תחית הרוח והתעודדות לאומית – טומאת הכפירה והטמטום מעבר מזה, והרשלנות ומורך הלב מעבר מזה, ויפיצו בקרבנו מחלות שונות, אלה שני אבות הטומאה שהובאו לארץ ד' מטומאת ארץ הגויים, ויעוותו את נתיבות חיינו...**".

חזרתנו לארץ, מעידה כי אנו ראויים להופעתן של הקדושה והגבורה בחיינו, ולכן אומר הרב: "**אמנם לא נגעי נשמה הם מראות נגעים הללו, נגעי עור המה. בתוכיות נשמת עם קדוש, נשמת אלהים חיים בוערת בעוז גבורתה...**". הגלות מכפרת, וכאשר רבש"ע משיב את האומה לארצה סימן הוא שראויים אנו לחיות חיי קודש מלאי גבורה. אמנם רואים אנו את מחלות הגלות של הכפירה והחולשה, שעדיין נמצאות בחיינו הפרטיים והלאומיים, אך מחלות אלו הינן חיצוניות – 'נגעי עור' ולא 'נגעי בשר', כלומר בפנימיותנו נטהרנו מחלק גדול של חטאי הדורות, וראויים אנו לשוב לארצנו ולמלכותנו בקדושה ובגבורה.

הרב מסיים את דבריו בקריאה גדולה: "**הגיעה השעה לנער מעליו** (-מעל רוח התחיה) **בבת אחת את שכחת ד'** (-עזיבת הקדושה) **ואת הרשלנות** (-חוסר הגבורה) **גם יחד, ולשוב לקבל את שתי המתנות הטובות משולבות יחד: הקדושה והגבורה בחוברת, גאון הקודש וגבורת החיל**".

[מאמר 'ירושלים' נתבאר בהרחבה בספר 'עין בעין יראו'].

קריאתו של הרב לחיבור הקדושה והגבורה שייכת מאוד למהותה של גאולתנו. בזמן הגאולה הולכות ומופיעות נשמות המאחדות בחייהן את הקדושה והגבורה. אחת הדמויות שהרב ראה באישיותן את האחדות המופלאה הזו, היתה הרב שמואל מוהליבר זצ"ל.

ב

הרב שמואל מוהליבר – 'גדול וגבור'

בספר 'מאמרי הראיה' ישנם מספר מאמרי הספד והערכה שכתב הרב על רבנים ואישים שונים. דברים אלו אינם תיאורים היסטוריים יבשים של הדמויות עליהן הרב כתב, אלא מבט פנימי ומעמיק, שעל ידו מתבונן הרב על הנקודה המהותית והייחודית של כל אחד מאותם הרבנים והאישים.

במאמר 'גדול וגבור' (עמ' 127) כותב הרב דברי הערכה על אישיותו המופלאה של הרב שמואל מוהליבר זצ"ל (תקפ"ד-תרנ"ח). הרב שמואל היה מהשורה הראשונה של גדולי הדור, פוסק, גאון וקדוש, אשר יחד עם גדלותו התורנית היה מסור מאד לשיבת ציון ולבניין הארץ. הרב מוהליבר היה מהמייסדים ומסוללי הדרך של תנועת 'חובבי ציון'. הוא התקרב אל הברון רוטשילד ושכנע אותו להשקיע כסף רב בבניין המושבות הראשונות, דבר שהיה גורם מכריע בתהליך שיבת ציון.

במאמר זה מתאר הרב את הנקודה הייחודית בדמותו של הרב שמואל מוהליבר, המאחדת גדלות תורנית מחד, ופעילות מעשית מלאת גבורה למען שיבת ציון מאידך.

במאמר זה איננו לומדים רק על דמותו המופלאה של הרב מוהליבר. מטרתנו היא להבין מתוכו את משנתו של הרב, ולצורך זה עלינו לשים לב על מה הרב שם דגש, ומה חשוב שדורנו ילמד מדמותו המופלאה של הרב מוהליבר. **במידה מסוימת, הדברים שכתב הרב זצ"ל על הרב שמואל מוהליבר, מהווים מעין שיקוף של דמותו המופלאה של הרב זצ"ל בעצמו, ויש ערך גדול בלימודם ובהעמקה בהם.**

שקול כשני אנשים

במבט ראשון, הקדושה והגבורה הינן שתי תכונות העלולות להיראות כסותרות זו את זו, כפי שהתבאר מתוך דברי הרב במאמר 'ירושלים'. על פי רוב, האנשים שניחנו בכישרון רוחני־שכלי גדול, אינם בעלי כישרון מעשי, וכן להיפך. אמנם, באישיותו של הרב מוהליבר שכנו שתי תכונות אלו יחד באופן מפליא. במאמרו מעמיק הרב בהבנת שתי תכונות נפש אלו, מניין הן לקוחות וכיצד בכוחן לשכון בנפש אחת בהשלמה הדדית.

הרב פותח את המאמר בדברי הגמרא במסכת ברכות (לא, ב):

"נאמר בשמואל: 'ונתת לאמתך זרע אנשים', זרע ששקול כשני אנשים".

הגמרא מבארת את תפילת חנה המתפללת לזכות לבן בעל מדרגה רוחנית מיוחדת, ואומרת בתפילתה "ונתת

לאמתך זרע אנשים". הגמרא דורשת כי גדולתו של שמואל הנביא היתה בכך שהיה "שקול כשני אנשים" – משה ואהרון.

כמובן שהגמרא אינה מתכוונת לומר ששמואל היה גדול כמשה ואהרון יחד, שהרי "לא קם נביא בישראל כמשה". פירוש הדברים הוא כפי שמסביר הרב בעין איה (ברכות א פרק ה, סעיף ל, עמ' 136): משה ואהרון היו בעלי תכונות נפש שונות, שבאו לידי ביטוי בשני תפקידים שונים של השפעה על העם. השפעתו של משה היתה בעיקרה השפעה הגבוהה ממדרגת המון העם; לעומת זאת, השפעתו של אהרון היתה השפעה על פי מדרגתו של ההמון, ולכן עיקר פעולתו היתה במפגש עם העם; הוא היה רגיל בין ההמון, השכין שלום בין איש לרעהו ובין בעל לאשתו, יישר את ההדורים וכדו'. שתי תכונות אלו אמנם הפוכות זו מזו, אך גם משלימות זו את זו, ולשם בניין עם ישראל ישנו צורך בשתי התכונות הללו, ו"הא בלא הא לא סגי".

בדור המדבר שתי התכונות הללו התרכזו בשני אישים שונים, משה ואהרון, אך בדורו של שמואל תכונות אלו הופיעו בצורה הרמונית באישיותו המיוחדת של שמואל הנביא. מצד אחד, שמואל היה מרומם מעל מדרגת האומה, אך מצד שני הוא כיתת את רגליו כל שנה והסתובב במקומות שונים, על מנת להשפיע על המון העם. אמנם כל אחת משתי התכונות הללו לא האירה בו כפי המדרגה שהיא האירה במשה ואהרון בנפרד, אך גדלותו וערכו המיוחד היו בכך שהוא איחד בקרבו את שתי התכונות הללו. את המדרגה המיוחדת הזו ציינה הגמרא באומרה שהיה "שקול כשני אנשים".

הרב פותח את המאמר במימרה זו, על מנת לרמוז לרבי שמואל מוהליבר, שאף הוא נקרא 'שמואל', ובדומה לשמואל הנביא גם הוא איחד בקרבו שתי תכונות שונות זו מזו באחדות מופלאה. אמנם לא מדובר על אותן שתי בחינות שהיו לשמואל הנביא, אך אותו החידוש שהיה קיים בדמותו של שמואל הנביא, היה קיים גם באישיותו של הרב שמואל מוהליבר.

מתוך הקדמה זו מתחיל הרב בתיאור אישיותו המופלאה של הרב מוהליבר. הרב מבאר את אותן שתי מידות בהן התייחד רבי שמואל, ואת החידוש הגדול הטמון בכך שידע לאחד בקרבו שתי תכונות השונות כל כך זו מזו.

גדולים סתמיים וגדולים גבורים

"בתוך השדרה הרוחנית שלנו, בתוך השדרה של גדולי התורה וגאוניה, ישנם שני סוגים של גדולים: גדולים סתמיים, בלי כל שם לוויי, וגדולים גבורים. ואולם אנחנו, אשר דלדוליה של הגלות הארוכה והממושכה לקחו ושללו מאתנו את הטעם הטוב של הדר הגבורה, אנחנו הננו מסוגלים יותר להבין את הערכתם של הגדולים הסתמיים, או לכל היותר את ערכם של אלה הגדולים אשר צד הגבורה שלהם איננו כלום ואיננו ניכר בעליל, אבל קשה לנו להבין כראוי את ערך גדולתם של הגדולים הגבורים;

אנחנו, ספוגי הגלות, כיון שאנו באים להסביר את ערכם של הגדולים הנאזרים גם בגבורה, את אלה הגדולים 'אנשי החיל' שכל הויתם והנהגתם מלאה גבורה גלויה, את אלה הגדולים שיש בהם גם בהתגלות מתוכן החיים והגודל הקדמוני של הזמן אשר 'גאותם של ישראל' עוד לא נִטלה מהם 'ונִתנה לאומות העולם', הרי אנו מתלבטים מאד בדרך הערכתם של הגדולים האלה מתוך הסברה טבעית תמימה".

"בתוך השדרה הרוחנית שלנו, בתוך השדרה של גדולי התורה וגאוניה, ישנם שני סוגים של גדולים: גדולים סתמיים, בלי כל שם לוויי וגדולים גבורים".

על מנת להבין את דברי הרב כראוי, צריך לשים לב לסגנונו המיוחד של מאמר זה. בתחילת המאמר הרב מציין כי ישנם שני סוגים של גדולי ישראל, 'גדולים' ו'גדולים־גבורים', אך הוא לא מרחיב בעניינם; ערכם הולך ומתברר במהלך כל המאמר, ורק בסופו אנו יכולים להבין את כוונת הרב ואת ערכם של ה'גדולים־גבורים' באופן שלם. נראה כי מטרת הרב בדרך זו של הצגת הדברים, היא ליצור בתודעתנו הבנה חדשה, המרוממת אותנו מעל המושגים אליהם אנו רגילים. רק כך נוכל להבין מעט את מדרגתו המיוחדת של רבי שמואל מוהליבר.

כפי שהתבאר, הרב אינו פותח את המאמר בהסברת המהות של 'הגדולים־גבורים', אלא הוא מסביר בתחילה את

הקושי שלנו להבין את ערכם. **"ואולם אנחנו, אשר דלדוליה של הגלות הארוכה והממושכה לקחו ושללו מאתנו את הטעם הטוב של הדר הגבורה"**, במשך אלפיים שנות הגלות נרדפנו והושפלנו על ידי אומות העולם, וכתוצאה מכך איבדנו את זקיפות קומתנו הממלכתית ואת גבורתנו הלאומית. לכן **"אנחנו הננו מסוגלים יותר להבין את הערכתם"**, את אצילותם ועדינותם, קדושתם ומוסריותם **"של הגדולים הסתמיים, או לכל היותר את ערכם של אלה הגדולים אשר צד הגבורה שלהם איננו כלום"**, דהיינו **"איננו ניכר בעליל"**. אמנם לגדולים אלו יש גבורה גדולה, גבורת הלב לעמוד כנגד דיכויים ורדיפות, לגלות ממקום למקום, ועל אף כל הקשיים להמשיך ללמוד תורה בשקידה מופלאה, לחדש חידושים, לפסוק הלכות ולהעמיד את היהדות על תילה. זוהי בודאי גבורה גדולה, אך עיקר עניינה של גבורה זו הוא לשמור על סדרי החיים הנהוגים ולהגן עליהם למרות כל המעכבים; **"אבל קשה לנו להבין כראוי את ערך גדולתם של הגדולים הגבורים"**, גדולים שיש להם גבורה של זקיפות קומה ממלכתית, גבורה לאומית של אומה החיה בארצה על פי תורתה, כפי שהיה בימי בית ראשון, כפי שיתבאר בהמשך המאמר.

"אנחנו, ספוגי הגלות, כיון שאנו באים להסביר את ערכם של הגדולים הנאזרים גם בגבורה, את אלה הגדולים 'אנשי החיל' שכל הויתם והנהגתם מלאה גבורה גלויה, את אלה הגדולים שיש בהם גם בהתגלות מתוכן החיים והגודל הקדמוני של הזמן אשר 'גאותם של ישראל' עוד לא נטלה

מהם 'ונתנה לאומות העולם' – הרי אנו מתלבטים מאד בדרך הערכתם של הגדולים האלה מתוך הסברה טבעית תמימה".

הביטוי 'גאותם של ישראל שניטלה מהם וניתנה לעובדי כוכבים' לקוח מדברי חז"ל (חגיגה ה, ב). גאוותם של ישראל אינה דבר שלילי חלילה, אלא גאווה לאומית חיובית, זקיפות קומה וגבורה לאומית כללית הנצרכת לנו בתור עם, אשר נחסרה מאיתנו בצאתנו לגלות, ונמסרה לאומות אשר שלטו בעולם. גבורה לאומית זו, אשר הופיעה במילואה בימי בית ראשון, איננה גבורה לאומית חילונית, אלא גבורה השייכת לתקופת המקדש והנבואה, "מתוכן החיים והגודל הקדמוני". גאווה זו אינה גאווה גסה של איש פלוני או אלמוני, אלא גאוותם של ישראל היא עניין אחד עם "ד' מלך גאות לבש", גאווה של הופעת הצדק והטוב האלוקי בחיינו הלאומיים. גאווה זו ניטלה מאיתנו וניתנה לאומות, ומאז נהפכה הגאווה הלאומית לגאווה בזויה המחוללת קלקולים, מלחמות ורשע.

בגלל המרחק הרב בין מדרגת החיים בה נמצאו ופעלו 'גדולים־גבורים' אלו ובין מדרגת החיים שלנו, חסרה לנו היכולת וההכשרה להבין את ערכם. מרחק זה איננו מרחק של זמן בלבד, אלא מרחק נפשי עמוק המקיף את כל צדדי החיים; לא מסתובבים בינינו נביאים, בית המקדש חרב ואין לנו מלכות, משום כך תפיסת החיים שלנו שונה לחלוטין מתפיסת החיים של תקופת בית ראשון. למרות שאנו יכולים לקרוא על גבורים אלו בתנ"ך, אין לנו את היכולת הנפשית לצייר את הציור הנכון על מנת להעריך 'גדולים־גבורים' אלו ב"הסברה טבעית תמימה" ופשוטה.

הרב פותח את המאמר דווקא בהדגשת הקושי הקיים בהבנת מדרגת החיים של ימי בית ראשון וערכם של ה'גדולים־גבורים', כיוון שלולא הבנת המרחק, אנו עלולים לטעות ולחשוב שמדרגת ימי בית ראשון היא מדרגה השייכת לתפיסת החיים שלנו ולסדרי החיים המורגלים לנו. על מנת להבין באמת את ערכם של 'גדולים־גבורים' אלו, אנו מוכרחים להבין את המרחק העצום בין מדרגת חיינו ההווית ובין מדרגת החיים בימי בית ראשון; רק מתוך הבנה זו נדע עד כמה צריכים אנו לעמול ולהכשיר את עצמנו על מנת 'לגעת' בספֵירת החיים של הגדולים הגבורים.

כאשר הרצי"ה זצ"ל היה מלמד את ספרי הנביאים, הוא היה מדגיש מאד את המרחק הגדול בין תפיסת החיים שלנו לתפיסת החיים באספקלריא של הנבואה. רוב השיעור עסק בהקדמות ובהבנת מושג הנבואה, ורק לבסוף עסקו בספר הנלמד. אם לא תופסים את הפער העצום בין מדרגת החיים של הנבואה ובין מדרגת חיינו, לא ניתן כלל לגשת ולהבין באמת את דברי התנ"ך.

כן הדבר גם בענייננו. על מנת להבין את מדרגתם של ה'גדולים־גבורים', מקדים הרב לבאר את הקושי בדבר, ואת הפער שיש בינינו לבין מדרגת החיים של בית ראשון ומלכות ישראל, מפני שרק לאחר הכרת הפער ניתן להבין מעט מערך החיים של אותם 'גדולים־גבורים'.

מלך על כסאו, מלך במדינה ומלך במלחמה

לאחר ההבנה של המרחק שבינינו ובין הגדולים הגיבורים, ממשיך הרב לבאר נקודה נפשית המייחדת את האופי של ה'גדולים הגבורים' ויוצרת הבחנה בינם ובין 'גדולים' רגילים. הרב אינו עוסק עדיין בהגדרת הגדולים הגיבורים, אך הוא מקדים לבאר מהו האופי הנפשי המחויב על מנת להיות גדול וגיבור:

"הגדול יכול להיות גדול בתורה, בעל בעמיו, נכבד בעדתו וגם גדול בדורו גם אם לא בא למדתה של הגבורה. בלבו של הגדול הסתמי אין זרמים שונים שולטים; הוא איננו מוצא את עצמו כי אם במצבו של מלך על כסאו או לכל היותר של מלך במדינה, אבל לא במצבו של מלך במלחמה. המצב האחרון, זהו כבר מצבו של גבור, והגבור הרוחני זהו איש הלב, ו'הלב בנפש', כ'מלך במלחמה' (ספר יצירה).

כשנפשו של אדם מוצאת לה ספוק בתפיסתה את (כצ"ל) החיים הרוחניים, בצורה אחת מיוחדת ומאוחדת, בצורה שיש בה אמנם עושר גדול והון רב והיא כוללת ומקפת אמנם הרבה פרטים וסעיפים, מכל מקום מאחר שכל הפרטים והסעיפים הללו הם הולכים על כונה אחת ורוח אחד, אפילו אם יגיע האדם בצורה זו למדה של גדלות וגאונות,

איננו צריך לקרוא לעזרה את תוכן הגבורה בעבודת חיי הרוח שלו ואיננו צריך להצטיין בתור גבור בעבודתו, מאחר שהיא מרוכזה בתוך סוג אחד, וצורה אחת ותכונה אחת להם.

ואולם במצב נפש, כששני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבו של אדם, שני סוגים שסבות שונות גרמו להם להיות מרוחקים זה מזה – אז על האדם להתאזר בגבורה כדי לכבוש את כח האיתנים הזה עד כדי לאחד את הזרמים השונים האלה שיהיו שניהם הולכים למקום אחד ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד ושניהם בבת אחת יתמלאו במדה הראויה והמתאימה".

"**הגדול יכול להיות גדול בתורה, בעל בעמיו**", אדם חשוב בעל מעמד חברתי, פועֵל ומשפיע, "**נכבד בעדתו וגם גדול בדורו גם אם לא בא למידתה של הגבורה**". ישנם גדולים שהם גדולים בסברה ובהעמקה של תורה, בפסיקת הלכה ובאצילות המידות, אך אין להם את מידת הגבורה אותה הולך הרב ומבאר. "**בלבו של הגדול הסתמי אין זרמים שונים**" של דרך חיים והנהגה "**שולטים, הוא איננו מוצא את עצמו כי אם במצבו של מלך על כסאו או לכל היותר של מלך במדינה, אבל לא במצבו של מלך במלחמה. המצב האחרון, זהו כבר מצבו של גבור, והגבור הרוחני זהו איש הלב, ו'הלב בנפש', כ'מלך במלחמה'**".

הרב הסביר תחילה כי קשה לנו להבין את מדרגת הגבורה כאשר האומה נמצאת לאחר גלות ארוכה. אולם שני דברים

מתבארים במאמר זה: הראשון מהו עניינה של הגבורה, והשני, שהוא עיקר החידוש המתבאר במאמר, הוא שהגדולה והגבורה מתחברות יחד. בדרך כלל איננו מוצאים שני זרמי נפש שונים בנפש אחת. הכישרונות בעולם מחולקים בין סוגי הנפשות, ישנם אנשים בעלי כישרון אחד וישנם אנשים בעלי כישרון אחר, זהו טבעו של עולם כפי שאנו מכירים אותו. ישנם אנשים בעלי נטיה מעשית וישנם אנשים בעלי נטיה רוחנית, ישנם אנשים הנוטים ללימוד ההלכה וישנם הנוטים ללימוד אגדה, אך נדיר למצוא אנשים שבנפשם יש כישרונות שונים, במיוחד כאשר כישרונות אלו מנוגדים זה לזה.

אנו פוגשים גדולי תורה שהם גאונים ופוסקים, בעלי מידות אציליות, אשר מוסרים את נפשם על התורה, ונעזרים לשם כך בגבורה עצומה, אך הם אינם מאחדים בקרבם זרמי נפש ותפיסות חיים שונות. בדרך כלל, האופי שלהם מתבטא בסגנון חיים אחד בלבד. זאת גבורה של "מלך על כיסאו", במצב של שלום ומנוחה, "או לכל היותר של מלך במדינה", כאשר הוא מסתובב ועסוק בתיקון וניהול ענייני המדינה, "אבל לא במצבו של מלך במלחמה".

לעומת אותם גדולים רגילים, ישנם גדולים מיוחדים, המלאים במידת הגבורה אותה ממשיל הרב לגבורתו של "הלב בנפש", שהיא כגבורתו של "**מלך במלחמה**". בלב ישנם כוחות וזרמים שונים; אין המדובר רק על כוחות היצר הטוב והיצר הרע; ישנם כוחות חיוביים רבים בנפש, נטיות נפש רבות וזרמי חיים רבים, וישנו מאבק תמידי ביניהם. במלחמה שבין כוחות שונים, כבכל מלחמה, ישנם שני אופני

ניצחון; ישנו ניצחון בו מכניעים את האויב באופן שלא נותן מקום לכוחותיו להופיע, אך ישנו ניצחון עליון יותר, "בדרך של כריתות ברית והתאחדות גמורה, באופן שהצד המנגד מתהפך כולו, עם כל כוחותיו, להצד שכנגדו לחם" (אורות, אורות ישראל א, ו, עמ' קלט-מ). זוהי גבורתו ומלכותו של הלב בנפש, לדעת לנתב כל כח, מתוך הבנה כי כל הכוחות נצרכים, וכי רק על ידי שימת כל כח במקומו כל הכוחות יוכלו לפעול יחד בהרמוניה שלמה. הלב יוצר הרמוניה בין כוחות החיים השונים, על מנת שלא לחיות בסתירות פנימיות.

כפי שהזכרנו, הרב בונה את דבריו במאמר מדרגה אחר מדרגה, כדי לקרב אותנו אל דמותו של הרב מוהליבר, ולכן הרב לא מגלה עדיין מהם שני הזרמים השונים שהיו בתוך נפשו של הרב מוהליבר, אלא רק מתאר את היותו בעל נפש המאחדת זרמי חיים שונים במהותם. בהמשך המאמר יתבאר כי הנקודה המיוחדת באישיותו של הרב מוהליבר היתה בכך שהגדולה התורנית והגבורה הלאומית חיו בו באופן אחדותי. מצד אחד היה גדול בתורה, גאון וקדוש, מלא בגבורה של תיקון המידות ודקדוק במצוות, ומצד שני היה גבור בגבורה לאומית והיה מסור לרעיון שיבת ציון.

נפש הכלולה מתפיסות חיים שונות

לאחר שהרב ביאר בקצרה את ערכה של הגבורה, ואת החילוק בין "מלך במדינה" ל"מלך במלחמה", אנו יכולים

להבין טוב יותר את ההבדל בין תכונתו של ה'גדול' הרגיל לתכונתו של ה'גדול־גבור'. "**כשנפשו של אדם מוצאת לה ספוק בתפיסתה את החיים הרוחניים, בצורה אחת מיוחדת ומאוחדת, בצורה שיש בה אמנם עושר גדול והון רב והיא כוללת ומקפת אמנם הרבה פרטים וסעיפים**", גדלות מופלאה בש"ס ופוסקים ובכל ארבעת חלקי השולחן ערוך וכדו', אך "**מכל מקום מאחר שכל הפרטים והסעיפים הללו הם הולכים על כונה אחת ורוח אחד, אפילו אם יגיע האדם בצורה זו למדה של גדלות וגאונות, איננו צריך לקרוא לעזרה את תוכן הגבורה בעבודת חיי הרוח שלו ואיננו צריך להצטיין בתור גבור בעבודתו מאחר שהיא מרוכזה בתוך סוג אחד, וצורה אחת ותכונה אחת להם**".

ודאי שמי שמעוניין לגדול בתורה צריך לעמול ולדעת את כל הש"ס, כדי להיות פוסק הלכה צריך הרבה גבורה של שקידת התורה ותיקון המידות, כפי שהיה במשך כל ימי הגלות – אך הוא אינו צריך להיעזר בתכונת הגבורה של איחוד זרמים שונים בנפשו.

לעומת זאת, תכונת נפשו של ה'גדול־גבור' מכילה כוחות שונים ומנוגדים. "**ואולם במצב נפש, כששני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבו של אדם**", "תפיסת חיים" אינה רק פרט אחד מכוחות הנפש של האדם, אלא תפיסה כוללת, אשר מניעה את החיים בכיוון מסוים. במצב בו "שני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבו של אדם", שתי תפיסות שבאופן רגיל אינן יכולות להתאחד בנפש אחת, משום שכל אחת מהן דורשת התמסרות של כל

כוחות הנפש, ואלו "**שני סוגים שסבות שונות גרמו להם להיות מרוחקים זה מזה**", סבות שונות שהרב לא נכנס לפרטן גרמו לשתי התפיסות הללו להיות רחוקות אחת מחבירתה מרחק של מהות וצורה; כאשר שתי נטיות אלו מוצאות בקרבו של ה'גדול' מקום – "**אז על האדם להתאזר בגבורה כדי לכבוש את כח האיתנים הזה עד כדי לאחד את הזרמים השונים האלה**". כיוון שכל אחת מתפיסות חיים אלו כוללת את כל כוחות החיים והיא מלאה ב"כח איתנים", כלומר בכוח גדול מאוד, ישנה סכנה כי אחת מן התפיסות תכניע את חברתה ותכבוש את כוחותיה, בלי לתת להם מקום להופיע. במצב זה נדרש האדם למידת גבורה של "מלך במלחמה", על מנת "**שיהיו שניהם הולכים למקום אחד**", מבלי להחליש אחת את השניה, "**ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד, ושניהם בבת אחת יתמלאו**", ישתכללו, "**במדה הראויה והמתאימה**".

אחדות שני כוחות שונים

לאחר שלמדנו על מציאות 'גדול־גבור', אשר שוכנים בנפשו שני זרמי חיים יחד, יש להבין את דרך התאחדותם של שני זרמי החיים הללו. ישנם אנשים המכילים בקרבם שני כישרונות ושני זרמי נפש שונים, אך הם עדיין אינם "גדולים־גבורים". לדוגמא, יכול להיות אדם שמצד אחד הוא בעל כשרון מעשי לעבודת כפיים, ומצד שני הוא בעל נטיה רוחנית מופשטת והוא עסוק במחשבות פילוסופיות; לכן בחלק מהיום הוא עובד בנגרות, ובחלקו השני הוא מרצה

לפילוסופיה באוניברסיטה. מצב זה עדיין לא שייך למידת הגבורה בה אנו דנים, משום שבזמן שאדם זה עסוק בעבודת כפיים, תכונתו הרוחנית איננה יוצאת אל הפועל, ובזמן שהוא עסוק בתכונתו הרוחנית, תכונתו המעשית איננה באה לידי ביטוי. במצב נפש כזה האדם אמנם מצליח לחיות עם שני זרמי חיים, אך הם חיים זה לצד זה ב'אחדות שכונית', ללא קשר אמיתי ביניהם והם לא "מתארגנים יפה יפה בלב אחד". לצורך אחדות מעין זו איננו נדרשים למידת הגבורה אותה מתאר הרב.

אחדות הנטיות עליה מדבר הרב היא 'אחדות מזגית' בין שני כוחות שונים, בה "אין להם כלל אותו הטבע ואותה התכונה שיש לכל יסוד מהם בפני עצמו, אלא אור של איזה מה חדש יוצא ממיזוגם" (אורות הקודש ג, עמ' פה). **בגבורתו** יודע ה'גדול הגבור' לאחד את הנטיות כך ש"יתארגנו יפה יפה בלב אחד" לדרך חיים חדשה ומקורית, "ושניהם בבת אחת יתמלאו", ישתכללו, "במדה הראויה והמתאימה". בתכונה נפשית כזו, **ה'גדול־גבור' עסוק כל חייו במגמה אחת הכוללת בקרבה את שני זרמי החיים, וכל עיסוק בצד אחד מצדדי הנפש, מגביר ומחזק את הזרימה הנפשית המאוחדת שבקרבו, וממילא מתחזק אף הצד השני.**

גבורה זו היא גבורה רוחנית עצומה. כל אחת מתפיסות החיים הללו היא זרם חיים מלא ועולם שלם של מחשבות ורגשות, שכל אחד מהם זורם לכיוון שונה, **ובאופן טבעי הם אינם יכולים לשכון יחד בנפש אחת**. על מנת לאחד אותם כראוי, יש צורך בהתמסרות כל הכוחות למטרה

המאוחדת, כדי לברר כיצד רק יחד, בכוחות משותפים, יבנה הבניין הגדול. בתהליך רוחני ארוך, ה'גדול־גבור' סולל דרך חדשה ומקורית, היודעת לחיות מתוך זרם חיים חדש, הכולל בקרבו את שני זרמי החיים הללו. מי שמצליח להכיל את שני זרמי החיים שונים של הגדולה עִם הגבורה, מבלי שאחד יגרע מהשני – זה דבר פלא; אך מדרגה עליונה בה שני זרמים שונים אף מזינים ומגדלים אחד את השני – זהו פלא גדול לאין ערוך. קשה להבין מדרגת חיים זו, אך ככל שנתקרב אליה יותר, כך נוכל להבין את הפלא, ונבין באיזו דמות מופלאה עסקינן ומה הרב רוצה ללמדנו.

בהמשך דבריו מרחיב הרב בביאור השורש והמקור האחד שבכוחו לאחד את שתי התכונות השונות.

שתי תפיסות חיים במהלך חיי האומה

עד עתה ביאר הרב באופן כללי את תכונת הנפש של הגבורה, המאחדת שתי תפיסות חיים השונות זו מזו. כעת מרחיב הרב אודות שתי תפיסות חיים, אשר תפסו מקום, כל אחת בפני עצמה, במהלך חיי האומה. הרב סוקר את חיי האומה בסקירה היסטורית, אשר איננה סקירה חיצונית של התהליכים המוחשיים שאירעו לאומה, אלא סקירה נפשית עמוקה, המזהה את התהליכים הרוחניים אשר עברה האומה במהלך אלפי שנות ההיסטוריה שלה.

"ושני סוגים של תפיסת חיים רוחניים מוצאים להם מקום גם במהלכם של חיי אומתנו, מצד אחד תפיסת החיים הרוחנית הקדמונית המתגלה לפנינו מתקופת ההוד והזוהר של האומה, מימי השלוה, הפריחה, העוז והשיגוב המלאים הדרת קודש ורעננות של חיים, ומצד השני הולכת ונמשכת בנו תפיסת החיים של תקופת השברון והדכדוך הכללי, שאמנם הגבורה הרוחנית המסתתרת, אשר סללה לה מסלות בקרב ימים זועפים של חיי קדושה ושל זהר וטהרה, היא עולה למדרגה עליונה מאד, ועושר הגדלות של היצירה הוא נפלא לאין חקר, אבל תפיסתם של חיי גדלות אלו היא תפיסה שגדולתה מונח בשברונה, וגבורתה בחולשתה בבחינת 'והיה כְּאוֹב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף'. ואלה מבני העליה של האומה, הגדולים שבתוכנו שהם מוצאים להם ספוק בתפיסת החיים השניה, המתאימה לעם עני ודל אשר גבורתם הגלויה נשתה, הם המה הגדולים שאנו קרובים להבין את רוחם".

"ושני סוגים של תפיסת חיים רוחניים מוצאים להם מקום גם במהלכם של חיי אומתנו". במהלך חיי האומה אנו מוצאים שתי תקופות, השונות זו מזו בכל תפיסת החיים הרוחניים. בברייתת 'סדר עולם' (פרק ל) מתואר ההבדל ביניהן כך: "עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקודש, מכאן ואילך 'הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי'". הברייתא

מבחינה בין תקופת הנבואה שעיקרה בימי בית ראשון, לבין תקופת תורה שבעל פה שראשיתה בימי בית שני. עם הסתלקות הנבואה החלה תקופה חדשה. כח הנבואה, המבוסס על הזרמה נשמתית חזקה, פינה את מקומו למהלך של הופעת אור תורה שבעל פה על ידי החכמה האנושית. נקודת המעבר בין תקופת הנבואה לתקופת החכמה, המתוארת בברייתא, היא סילוקו של יצרא דעבודה זרה על ידי אנשי כנסת הגדולה.

במאמר 'למהלך האידאות בישראל' (אורות עמ' קב-קיח) מרחיב הרב בתיאורן של שתי תקופות אלו, ואנו נעסוק בדברים בצורה תמציתית.

תקופת ההוד והזוהר – בית ראשון

"**מצד אחד תפיסת החיים הרוחנית הקדמונית המתגלה לפנינו מתקופת ההוד והזוהר של האומה, מימי השלוה, הפריחה, העוז והשׂיגוב המלאים הדרת קודש ורעננות של חיים**". התקופה הראשונה עליה הרב מדבר היא תקופת בית ראשון. בתקופה זו האומה שכנה בארצה במצבה השלם: בית המקדש עמד על תילו, נביאים התהלכו בתוכנו, הסנהדרין ישבה בלשכת הגזית והמלכות היתה בעז גבורתה. תקופה זו היתה "תור הזהב" של האומה "וקיימא סיהרא באשלמותא" (שם באורות, עמ' קו), האידאה האלוקית האירה את האידאה הלאומית, ותפיסת החיים והמנטאליות היו מלאות בעז

לאומי וברוממות רוח. גבורת החיים הישראלית היתה ניכרת בצורה ברורה כגבורה אלוקית, "לא בחרבם ירשו ארץ.. כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם" (תהילים מד, ד).

זהו זרם חיים אחד שאנו מוצאים בחיי עם ישראל, אשר היה חי בקרבו בימי בית ראשון.

תקופת השברון והדכדוך הכללי – בית שני והגלות

"ומצד השני הולכת ונמשכת בנו תפיסת החיים של תקופת השברון והדכדוך הכללי". מדרגת החיים בתקופת בית שני היתה פחותה בהרבה ממדרגת החיים בימי בית ראשון: ארון הברית נגנז, הנבואה הסתלקה, מלכות ישראל הופיעה בצורה חלקית ומצומצמת, עד שבסופו של דבר החיים הלאומיים נשברו והופסקו לגמרי והאומה יצאה לגלות ארוכה.

"אמנם הגבורה הרוחנית המסתתרת אשר סללה לה מסלות בקרב ימים זועפים של חיי קדושה ושל זהר וטהרה היא עולה למדרגה עליונה מאד". בזמן הגלות הופיעה גבורה נפלאה בעמידה על שמירת התורה והמצוות בכל דקדוקיהן, העמדת ישיבות וריבוי תלמידים, בתקופה זו **"עושר הגדלות של היצירה הוא נפלא לאין חקר"**, התפתחה כל התורה שבעל פה, התפתחו דרכי הבנה ודרכי לימוד, וגדולי ישראל יצרו יצירות גדולות, בין בהלכה ובין בהבנות רוחניות בפנימיות התורה, **"אבל תפיסתם של חיי גדלות אלו היא תפיסה שגדולתה מונח בשברונה וגבורתה בחולשתה בבחינת 'והיה**

כְּאוֹב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף". כל ההתפתחות העצומה של תורה שבעל פה התפתחה דווקא בזמן הירידה הכללית והשבר הלאומי. זוהי הגבורה המיוחדת לתקופה זו, גבורה של התגברות על כל הקשיים, הצרות והרדיפות, גבורה של לימוד תורה ודבקות בה בכל מצב. זוהי אמנם גבורה גדולה, אך היא שונה לחלוטין מהגבורה הכללית והלאומית של ימי בית ראשון.

למרות שתקופת בית שני והגלות הארוכה שאחריה היתה תקופת שבר מהבחינה הלאומית, איננו חפצים לוותר על כל השפעתה הרוחנית. תקופה זו מלאה בזוהר של הגדלת תורה שבעל פה והרחבתה באופן שלא היה כמותו בימי בית ראשון. כמבואר במדרש היכלות דר' ישמעאל (כז, א) "מיום שנתנה תורה עד שנבנה הבית האחרון, תורה נִתנה הדרה לא נִתנה, ויקרה גדולתה ותפארת שלה, אימתה פחדה ויראתה, עטרת גאותה וגאונה, זויה וזיותה, עֻזה ועיזוזה, ממשלתה וגבורתה לא נתנו – עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכינה". אם כן. ישנו שפע גדול של רוחניות שהתפתח דווקא בימי הבית השני, ומשפע זה האומה ניזונה כל ימי הגלות וכמובן גם בימי הגאולה.

שתי תקופות אלו הן שתי בחינות של זוהר ושל גבורה, **גבורה לאומית גלויה** של ימי בית ראשון **וגבורה פרטית ונסתרת** של ימי בית שני והגלות. שתי התקופות היו חשובות, ושתיהן בנו את עם ישראל, אך זרם החיים הנפשי בכל אחת מהן היה שונה לחלוטין.

שלמותה של הגאולה השלישית תהיה ב**הופעת שני זרמי החיים של הבית הראשון והשני יחד**, כמבואר באריכות ב'למהלך האידאות בישראל'. משום כך, כאשר עם ישראל יחזור לארצו, הוא לא ישכח ולא יעזוב את כל בניין החיים המופלא שנבנה בתקופת הגלות.

הגבור והנורא – בגלות ובגאולה

מדברי הגמרא במסכת יומא (סט, ב) אנו יכולים להבין באופן עמוק יותר את ההבדל בין הגבורה של ימי בית ראשון לגבורה הנסתרת השייכת לתקופת השבר והגלות של עם ישראל.

כך אומרת הגמרא: "אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר 'האל הגדול הגבור והנורא'. אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא. אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור. אתו אינהו (-אנשי כנסת הגדולה) ואמרו אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

הגמרא מתארת שתי תפיסות שונות ביחסנו אל הופעת גבורתו של הקב"ה בעולם. בתקופת בית ראשון תפיסת החיים היתה שגבורתו של הקב"ה מתגלה דווקא בגבורתם הלאומית של ישראל, ובנפילת הקומה הלאומית גם גבורתו

של הקב"ה לא מתגלית. אך בזמן החורבן והגלות אנשי כנסת הגדולה ביססו את התודעה כי גבורותיו ונוראותיו של הקב"ה מתגלים גם בכך שנותן ארך אפים לעוברי רצונו וגם בהתקיימותה הפלאית של האומה בגלות.

תיאור גבורתו של הקב"ה הוא תולדה של מעמד החיים של האומה. כלומר, בימי בית ראשון גבורת ישראל הופיעה במלכות שלמה, בהשראת שכינה ובמקדש על מכונו, ולא ניתן לומר "הגבור והנורא" במצב של שבר לאומי. זו כוונת הגמרא "ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה, אמר רבי אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך לא כיזבו בו". כיוון שתפיסת החיים הרוחניים של עם ישראל לא הכירה במידת הגבורה המופיעה גם במחשכים, לכן לא יכלו לומר "הגבור והנורא". רק כאשר אנשי כנסת הגדולה ביססו בקרב האומה סדר חיים שלם המבסס גם תפיסה חדשה ביחס למידת הגבורה, ניתן היה לחזור ולומר ה"גבור והנורא". סדר החיים החדש מכיר כי הגבורה האלוקית מתגלה בכך שאנו חיים חיי תורה ומצוות **למרות** כל הקשיים **וכנגד** כל הרדיפות, הגבורה מתגלה כעת דווקא בסדר ההנהגה האלוקית של צרות וגלות, ורק מתוך מצב ומבט נפשי שכזה ניתן לומר "הגבור והנורא" גם במצב של חורבן ושבר לאומי.

גדולתם של אנשי כנסת הגדולה היתה בכך שהם ידעו לבסס בקרבנו תפיסת חיים והשקפת עולם מלאה ביטחון פנימי, אף במצב של שבר לאומי, ולהבין שמצב זה אינו מצב רגעי וחולף, אלא התחלה של תקופה היסטורית ארוכה מאד,

בה עלינו להחזיק במידת גבורה המתאימה למהלך חיים זה (להרחבה עיין לאמונת עיתנו יג עמ' כח).

כיוון שאנשי כנסת הגדולה ביססו בקרבנו את תפיסת החיים של ימי בית שני והגלות, ובזכותם יכולנו להתקיים בשנות הגלות הארוכות, קשה לנו להבין את הלך הרוח של הגדולים שיש בהם גם הארות של זרם החיים של בית ראשון, ממנו התרחקנו מאד. גדולים אלה מבטאים מדרגת חיים מופלאה הכוללת בקרבה אחדות של שתי בחינות אלו, הנראות כסותרות. לכן דווקא "**אלה מבני העליה של האומה, הגדולים שבתוכנו שהם מוצאים להם ספוק**" רק "**בתפיסת החיים השניה**", המאוחרת, של ימי בית שני והגלות, תפיסה "**המתאימה לעם עני ודל אשר גבורתם הגלויה נָשָׂתָה** (-סרה)", אותם הגדולים ה'סתמיים', שגבורתם מתאימה לגבורה שחונכנו אליה במשך אלפי שנות הגלות, הגבורה שהתגלתה דווקא מתוך החושך, למרות כל הצרות וכנגד כל הרדיפות, "**הם המה הגדולים שאנו קרובים להבין את רוחם**".

הרב שמואל מוהליבר – סולל דרך

על מנת להעריך בצורה נכונה את דמותו המיוחדת של הרב שמואל מוהליבר, הרב ביאר מהם זרמי החיים שחיו באומה; זרם החיים של ימי בית ראשון, שהופיע בכל עז הגבורה הלאומית, וזרם החיים של ימי בית שני והגלות, שהתגלה בגבורה פרטית המופיעה גם במחשכים. אלו הם שני זרמי

חיים ושתי תפיסות הרחוקים מרחק עצום זה מזה, הן מבחינה מחשבתית והן מבחינה נפשית, אך שניהם נצרכים לבניינו השלם של עם ישראל.

כעת מבאר הרב את גדולתו וגבורתו העצומה של הרב מוהליבר, אשר איחד בקרבו שתי תפיסות אלו, הרחוקות כל כך זו מזו, איחוד הנצרך דווקא בדורנו, כפי שיבאר הרב.

"אבל כשאנחנו באים להעריך את מהלך הרוח של גדול הדור ואחד הגאונים המפורסמים ששלטו בלבו שתי תפיסות החיים הללו גם יחד וברוח של גבורה שלט על מהלכי הרוח השונים, שָׂם שלום במרומיו ונשאר עובד נאמן בשתי המחנות של תפיסות החיים השונות כל כך זו מזו – אנו באים להחליט כי זה הגדול הוא גדול נאזר בגבורה, גדול וגבור יחדיו.

ודוקא לגדולים גבורים כאלה צריכים אנו להציב ציונים ולהסביר את ערך גדולתם וגבורתם כדי שלא יהיו יותר מדאי כ'צלוחית של פלייטון המוקפת צמיד פתיל' וכ'הדס במדבר' שאין הקהל נהנה מריחם הטוב, ואין אדם סופנם ומחשיבם לפי גדולת ערכם באמת.

ומסוג גדולי־ישראל אלה היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל. מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשאיפותיו וארחות חייו האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעורי ושנתחוורו לי

עוד יותר אחרי שנזדמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך במרחץ דובלין ברוסיה – עשה עלי האיש הגדול הזה רושם של גדול־גבור, של רב רב־פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל נפשו ואת כל כשרונותיו. מצד אחד: רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחסידותא, גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם, ומצד השני: נפש רעננה מלאה עוז וחיים וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגליות ישראל שישובו, לארץ ישראל שתשתכלל ולהרים וגבעות, לאפיקים ולגיאיות שלה, שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו, בארץ הצפיה והתחיה; בתוך לבו הרחב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הברורה כי אנחנו כלנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה הקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים ולמזגם יחד מתוך גבורה פנימית ומתוך ידיעה סודית כזאת אשר חוננו בה יראי ה' האמתיים אשר עליהם נאמר: 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם'".

"אבל כשאנחנו באים להעריך את מהלך הרוח של גדול הדור ואחד הגאונים המפורסמים ששלטו בלבו שתי תפיסות החיים

הללו גם יחד וברוח של גבורה שלט על מהלכי הרוח השונים, שֶׁם שלום במרומיו ונשאר עובד נאמן בשתי המחנות של תפיסות החיים השונות כל כך זו מזו". בקרבו של הרב שמואל מוהליבר חי החזון הגדול של בניין האומה בארצה, והוא פעל רבות למען שיבת ציון ותחייתה של האומה, מתוך זרם חיים שלא היינו רגילים אליו בימי הגלות. יחד עם זאת, רוחו היתה מלאה גם בתפיסת העולם של בית שני וימי הגלות – עמל התורה של לימוד עיון, כתיבת תשובות בהלכה מתוך בירור למדני של הסוגיות, ודקדוק במצוות. מתוך הבנה זו **"אנו באים להחליט כי זה הגדול הוא גדול נאזר בגבורה"**, גבורה המאחדת את שתי תפיסות העולם מבלי לטשטש אף אחת מהן. הרב מוהליבר חי את החזון הגדול של גאולת ישראל בכל עז, ויחד עם זאת היה קבוע בכל מאודו בפרטי התורה, לימודם ועשייתם בכל דקדוקיהם.

על מנת להבין כראוי את החידוש בדמותו של רבי שמואל, מדגיש לנו הרב את המרחק בין שתי "תפיסות החיים השונות **כל כך** זו מזו", משום שאם לא נבין את הפער העצום בין זרם החיים של בית ראשון לזרם החיים של בית שני, ולא נבין את הקושי לחיות לאורן של שתי תפיסות החיים האלו גם יחד, לא נבין כלל את הפלא הגדול שהיה קיים באישיותו של הרב מוהליבר. זוהי מדרגה מקורית ומיוחדת המאחדת בקרבה שני זרמי חיים שונים והפוכים זה מזה, **"גדול וגבור יחדיו"**.

ודאי שהרב שמואל היה סולל דרך לדורנו בפעולותיו הרבות למען יישוב הארץ, אך אין זה הדגש בדבריו של הרב. אם נתאר את הרב מוהליבר כחובב ציון אין אנו מקיפים

באופן אמיתי את אישיותו המופלאה. הרב מדגיש בעיקר את החידוש בדמותו בהיותה מקיפה צדדים שונים יחד, דבר אליו לא היינו רגילים כל ימי הגלות. כשאנו שבים ארצה ומניחים את יסודות בניין הגאולה האחרונה, גאולה הכוללת בתוכה את זרמי החיים של כל התקופות יחד, צריכים אנו ללמוד מדמות ייחודית זו.

"ודוקא לגדולים גבורים כאלה צריכים אנו להציב ציונים ולהסביר את ערך גדולתם וגבורתם, כדי שלא יהיו יותר מדאי כ'צלוחית של פלייטון המוקפת צמיד פתיל'", בושם הסגור באופן הרמטי, **"וכ'הדס במדבר' שאין הקהל נהנה מריחם הטוב, ואין אדם סופנם** (-מכבדם) **ומחשיבם לפי גדולת ערכם באמת"**. על מנת שנוכל ללמוד מ'גדול־גבור' שכזה, וליהנות מריחו, נצרכת הסברה רחבה כיצד ניתן לאחד שתי תפיסות הפוכות כל כך באישיות אחת.

"ומסוג גדולי ישראל אלה", 'גדולים־גבורים', **"היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל. מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשאיפותיו וארחות חייו האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעורי ושנתחוורו לי עוד יותר אחרי שנזדמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך במרחץ דובלין ברוסיה** (-מקום מרפא)". מצד אחד הרב שמואל פעל פעולות מפורסמות, קנה את ליבו של הברון רוטשילד, גייס כספים לצורך בניין המושבות, היה מראשי ומחוללי תנועת חובבי ציון ועוד פעולות רבות וידועות. אך מצד שני, הרב פגש גם את אורחות חייו האציליים, אלו שאינם ניכרים לעין כל ועל מנת להבין את ערכם יש צורך בהקשבה עמוקה, להבין מאיזו שאיפה

ומאיזו תפיסה הן נובעות. משום כך "עשה עלי האיש הגדול הזה רושם של גדול גבור, של רב רב פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל נפשו ואת כל כשרונותיו".

רב פעלים

בדבריו השתמש הרב בביטוי 'רב פעלים', שמקורו בדברי הגמרא בברכות (יח, א), המתארת את דמותו של בניהו בן יהוידע "'רב פעלים מקבצאל', שריבה וקיבץ פעלים לתורה". הרב מבאר את דברי הגמרא הללו ב'עין איה' (ברכות א פרק ג, סעיף ז, עמ' 90) **"הפעלים הטובים, כשימצא פועל חכם העומד בפרץ הדור וחפץ באמת לעשות טוב, צריך להרבות פעלים חדשים במקום שהם חסרים לגמרי".** החכם החפץ בתקנת הדור, צריך מצד אחד לפעול פעולות חדשות, **"אף גם זאת להסתכל בפעלים הישנים שישנם במציאות באומה"**, ישנם כבר פעולות רבות שפעלו לתקנתם של ישראל **"אבל הם מפוזרים בלא מרכז, על כן ילכו הרבה דברים לאיבוד, כי כינוס המרכז פועל כל טוב. והוא רִבה פעלים חדשים"** שקודמיו טרם פעלו, **"ו[גם] קבץ הישנים אל מרכז אחד".** חכם הפועל לתיקון לא רק על ידי עשיית פעולות חדשות, אלא גם על ידי קיבוץ הדרכים הישנות. על פי דברי הרב במאמר בו אנו עוסקים, אפשר לומר ש'רב פעלים' לא רק עושה פעולות חדשות ומקבץ פעולות ישנות, אלא אף מקבץ

יחד את הפעולות הישנות והחדשות, וכמדרגת ה'גדול־גבור'. כך היתה גם דרכו של הרב מוהליבר.

בהמשך המאמר הרב מוסיף לתאר את דמותו של הרב שמואל מוהליבר: **"מצד אחד: רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחסידותא"**, מעל ומעבר לכתוב בשולחן ערוך, **"גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם, ומצד השני"**, באותו הערך ובאותו הזמן, **"נפש רעננה מלאה עוז וחיים"**, מבנה נפשי ותפיסת חיים המזכירים את תקופת הזוהר של בית ראשון, **"וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגליות ישראל שישובו, לארץ ישראל שתשתכלל ולהרים וגבעות, לאפיקים ולגיאיות שלה, שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו, בארץ הצפיה והתחיה"**. צפית הישועה של הרב מוהליבר לא היתה רק מופשטת, אלא מוחשית ובהירה, ומכוחה הוא עסק באופן מעשי בבניין הארץ.

חשוב מאוד להדגיש כי פעולותיו לא נבעו רק מצד החפץ להצלת עם ישראל מצרות הגלות וחיפוש 'מקלט בטוח', אלא מצד החזון הגדול של גאולת ישראל, אשר היה חי ברוחו. חזון זה היה כל כך חי בקרבו, עד כדי כך שהוא הצליח לבנות ולפעול למען בניין הארץ גם כאשר הארץ היתה שוממה ולא היתה בה אפילו מושבה אחת.

בגבורתו הגדולה ידע הרב מוהליבר להפנות את מלוא תשומת הלב אל הבניין המעשי של הארץ ולהיות מיושב

לגמרי בעניינו, ובו בזמן לעסוק בעמקי הסוגיות ולהשיב תשובות בהלכה.

מקור הגדולה והגבורה

לאחר שהרב תאר את דמותו המיוחדת של הרב שמואל מוהליבר, המאחדת בקרבה שני זרמי חיים שונים כל כך, אנו שואלים את עצמנו, כיצד באמת ייתכן הדבר? כיצד ניתן לחיות באותה השעה בשני זרמי חיים השונים כל כך זה מזה?

על כך עונה הרב "**בתוך לבו הרחב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הברורה כי אנחנו כלנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה הקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים ולמזגם יחד מתוך גבורה פנימית ומתוך ידיעה סודית כזאת אשר חוננו בה יראי ה' האמתיים אשר עליהם נאמר: 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם'".

שני זרמי החיים של תקופת בית ראשון ותקופת בית שני והגלות, אינם זרמים המנותקים זה מזה, אלא הם נובעים ממקור אחד ומגלים שני פנים של אותו שורש, והתיקון השלם יצא לפועל דווקא בהופעת שני זרמי החיים הללו יחד.

עבודתו של הרב שמואל מוהליבר לאחד את שני הזרמים הללו לא נעשתה בצורה מלאכותית, באופן של 'איחוד שכוני'

בלבד; עבודתו היתה לגלות את הסוד, לחשוף את השורש האחד של שני זרמי החיים הללו. הרב קורא לעבודתו של הרב שמואל מוהליבר "עבודה חיה", ורומז בזה למדרגת ה'חיה' שבנשמה. במדרגה זו כל התפקידים השונים, כל כוחות החיים, כל הבחינות הרבות וכל הנטיות השונות, כולם כלולים באחדות אחת, כפי שמובא בנפש החיים (שער ב פרק יז, עמ' קמב), שמדרגת החיה היא "בחינת שורש נשמות כלל ישראל יחד... לזאת נקראת כנסת ישראל".

במצב אחדותי זה, לא רק שזרם חיים אחד אינו מפריע לחברו, אלא כל דקדוק מצוה מוסיף לשאיפת הגאולה השלמה, והעיסוק בבניין ציון ובגאולת הארץ מחזק ומאהיב יותר ויותר את כל פרטיה ודקדוקיה של התורה.

בפנקס ה (קבצים מכתי"ק ג, סעיף לח, עמ' צא) מבאר הרב מבט אחדותי זה: "אין רעיון תוכני בעולם שיהיה כולל הנהגה שלימה ומקפת, שיהיה בנוי בהתגלותו על יסוד אחד. לעולם צריכים כוחות מחוברים למטרה אחת, ויונקים ממקור אחד, להיות מזדווגים", מתמזגים, "כדי להוציא אל הפועל סדרים שלמים. כל השערוריות הנעשות בעולם הרוח בכל דור ודור, גם בדורנו, כל הרעיונות שגורמים בהתפשטם להרבות בעולם חלאים רוחניים וסדרים מקולקלים, עצבון רוח לאדם בעזיבה נוראה את כל מה שהוא קדוש מחיה מעדן ומעודד", כל האידיאולוגיות המקולקלות האלו, כל רעיון כזה "הוא בא תמיד בשביל החֵפץ השקרי", המדומה, "להעמיד את החיים, את חזיון המציאות בחמריותו ורוחניותו, על איזה בסיס יחידי בהתגלותו – 'שקר קאי אחד כרעא'", אך האמת

עומדת על שתי רגלים, כדברי הגמרא במסכת שבת (קד, ב), ולכן "לעולם צריכים שני יסודות להתחבר כדי לכונן עולם מלא, וכל מה שתמצא ביסוד אחד מן החסרון ומן היתרון, הריהו מקביל להרמוניה שביסוד השני, שבהתחברם הנם אז דבר אחד שלם מופיע חיים ונהרה".

כעת אנו יכולים להבין טוב יותר את ערך גבורתם של הגדולים־גבורים. על מנת "לאחד את הזרמים השונים האלה שיהיו שניהם הולכים למקום אחד ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד ושניהם בבת אחת יתמלאו במדה הראויה והמתאימה" (מאמר 'גדול וגבור', עמ' 128), יש צורך לחיות את השורש של שני זרמי החיים. ככל שה'גדול־הגבור' יחיה בצורה שלמה את השורש האחד של שתי תקופות אלו בחיי האומה, כך הוא יוכל להצעיד את המציאות כולה לקראת מימושו של חזון זה.

לימוד מיוחד לדורנו

בדורנו, דור הגאולה, צריכה במיוחד דרכו המופלאה ודמותו המיוחדת של הרב שמואל מוהליבר להאיר את דרכנו. אנו נמצאים ב'אתחלתא' של הגאולה השלישית, ורואים בעינינו את הופעתו של ה'קץ המגולה'. אנו רואים כיצד מתרקמת בארץ מציאות חיים לאומית של עם בארצו; יש לנו עצמאות מדינית, צבא, מערכות לאומיות וכדו'. אך לא רק הצדדים החיצוניים של מציאות החיים הלאומית מופיעים על במת

החיים, אלא מתחילה להתרקם בנפשנו גם רוח ותפיסת חיים חדשה, רוח השייכת למדרגת חיים לאומית. ישנה התייחסות נפשית חדשה לארץ, לחקלאות, לשיבת ציון, יחס נפשי שלא היה קיים בנו כל זמן הגלות.

אנו המאמינים ב'תוך והנולד' של תהליך שיבת ציון (להרחבה עיין בחוברת קובץ שיחות למועדי אייר, במאמר 'מרחוק ד' נראה לי'), יודעים שכל השינויים הנפשיים הללו הם תחילת צמיחתו הפנימית של זרם החיים של בית ראשון העתיד לחזור אלינו. זוהי התחלתה של שיבתה של רוח הנבואה, והופעת החיים השלמים של בית ראשון.

כחלק מתהליך צמיחה זה, נוצרת בנפשנו תביעה פנימית לפעול עם א־ל על מנת לחזור למדרגת חיים מלאת גבורה, כפי שהיה בימי בית ראשון. על מנת להוביל תהליך זה ללא כישלונות ומשברים, עלינו להתבונן על פנימיותם של תהליכי הגאולה, ולהעמיד לנגד עינינו את תפיסת החיים העליונה של בית ראשון, ומתוך כך לראות ולהראות את הקשר בין ההווה, אשר עודנו עטוף בתפיסות לאומיות של חולי חולין, לבין העתיד הגדול והנשגב המצפה לנו; לראות איך בתוך המציאות ההווית צומחת באופן פנימי הרוח העליונה והאצילית של בית ראשון, אשר עתידה לשוב אלינו.

על מנת להבין היטב את מדרגת החיים של בית ראשון, ועל מנת לפעול להופעת הגאולה השלמה, עלינו להעמיק ולהבין את הסוד שהיה חי בליבו של הרב מוהליבר, את

האחדות העליונה של שני זרמי הנפש של בית ראשון ובית שני גם יחד.

אחדות עליונה זו דורשת גבורה גדולה, גבורה שיודעת לאחד בין מדרגת החיים של הגבורה הגלויה של ימי בית ראשון ובין מדרגת החיים של הגבורה הנסתרת של ימי בית שני והגלות; בין הופעת החיים הלאומיים במלוא תפארתם, כפי שהתגלו בבית ראשון, לדקדוקי המצוות, עמל התורה וההשתלמות הפרטית של בית שני והגלות. הרב שמואל מוהליבר, שאיחד בקרבו את שתי הנטיות הללו וחי אותן בשלמות ובהתאמה, מאיר לנו את הדרך כיצד 'לפעול עם א־ל', ולהכשיר את הופעת הגאולה השלמה.

ממשיך הרב בהספדו:

"לזכר עולם יהיה צדיק ולדורות מוכרח זה להכתב, למען ידע דור אחרון בנים יולדו כי שני זרמי חיים מלאים אוצרות הון רב ישנם בקרבנו: הזרם האחד, זהו זרם החיים אשר סִגלה לה האומה הישראלית בגבורה נפלאה, במשך ימי נדודיה הרבים, במשך תקופת הגלות הנפלאה בדלדולה החצוני ובגבורתה הפנימית, זוהי תקופת הדלדול הלאומי המעולפת בלבוש של רפיון ושל חולשה, אבל כחה פנימה איתן ונפלא הוא, זרוע ה' שמה נגלתה ונשמת הוד מלכות וחכמת ישראל סבא על ידה היא מתבלטת;

וזרם החיים השני זהו הזורם עוד מהתקופה הקדמוניה, מימי הנוער של האומה מימי החוסן והזיו ושאין אנחנו אסירי עוני מסוגלים להציץ אל יפעת התוך שלו בטהרתו הנותן לנו את הוד גבורתו כי אם על ידי ההשתמשות שלנו עם כל הרכוש הגדול של אוצר הנפלא אשר לזרם החיים של הגדולה שאינה מתגלה במעטה של גבורה כי אם היא מסתתרת בחולשה ורפיון מתוך קללתו של אחיה השלוני: 'והִכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים' שהיא באמת טובה מברכתו של בלעם הרשע שהמשיל את ישראל לארז. הקנה המתנודד והנכפף מכל רוח מצויה כיון שנשתתקו הרוחות הריהו נשאר עומד במקומו חסון בשרשיו המרובים והמשורגים היונקים מלשד פלגי מים רבים (סנהדרין קה, ב)**; ואולם אשרי האיש שהצליח להגיע למדרגה של 'צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה'. הארז שסגל לו את כל סגולותיו של הקנה אחרי כל הרוחות החזקות שסערו עליו ממזרח, וממערב, מצפון ומים, והוא נשאר עומד בגאון חסנו, ארז זה יש בו מברכת צדיקים אשר רק ברכה ולא קללה בו.**

שני הזרמים האלה אשר רק יחידי הסגולה של גדולי גבורי ישראל הצליחו לאחדם לחטיבה אחת ולשלוט בהם בגדלות ובגבורה צריכים גם אנו להשתדל ולמזגם יחד בצורה תרבותית מעשית, ואז נדע כי לא לחנם הגלה הקב"ה את ישראל לבין

האומות; אז ידע כל העולם כולו כי הרבה יותר מן הרכוש הגדול שהוצאנו אתנו ממצרים אנו עתידים להוציא מתוך שעבוד מלכיות בעזרת עבודתנו הצנועה והמסתתרת בתוך חֻתולי רפיון וחולשה חצונית, זאת העבודה שעבדנו במשמרת היהדות ובהפרחתה של תורה במשך ימי הגלות המרובים, במשך דורות ותקופות שזרמי חיי גבורה גלויה וחצונית היו חסרים לנו ואז נדע איך להעלות אל מרומו את רוח האיתנים של גבורת החיים אשר בתחיה הלאומית ההולכת ומפעמת בקרבנו 'והיו (כצ"ל) **כגבור אפרים, ושמח לבם כמו יין, ובניהם יראו ושמחו יגל לבם בד".**

וכדי לשמור את משמרת הקודש ולתמם את שני החזיונות הגדולים: חזון הגלות וחזון הגאולה גם יחד, שמהרכבתם המזגית המתאימה תצא לנו נשמתה של התחיה הלאומית בכליל הדרה ישמשו לנו זכרונותיהם של גאוני ישראל, אלה הגדולים הגבורים אנשי השם, יחידי הסגולה, כרבי שמואל מוהליבר וחבריו שהם המה, מתוך מלחמות פנימיות רבות ועצומות שהן הרבה יותר קשות וכבדות מכל מלחמה חצונית יצרו לנו את זיו נשמתה העדינה, החסינה והאצילה של התחיה הלאומית שלנו; ועל ידי הופעתם של פרצופי הגדולים הגבורים האלה אשר ברוח ממוזג בגבורה נשמתית רבת ערך מצאו את אבן הראשה אשר לתחיתנו הלאומית, את האבן

האחת אשר עליה שבעה עינים ואשר לפניה כל הר גדול למישור נמצא שוב את המסלול והדרך לפנינו לעבוד את עבודת ה' וישראל עמו כימי עולם וכשנים קדמוניות".

"לזכר עולם יהיה צדיק ולדורות מוכרח זה להכתב, למען ידע דור אחרון בנים יולדו כי שני זרמי חיים מלאים אוצרות הון רב ישנם בקרבנו", שני זרמים ששניהם חשובים ואי אפשר לאחד בלא השני, **"הזרם האחד, זהו זרם החיים אשר סִגלה לה האומה הישראלית בגבורה נפלאה, במשך ימי נדודיה הרבים, במשך תקופת הגלות הנפלאה בדלדולה החצוני ובגבורתה הפנימית, זוהי תקופת הדלדול הלאומי המעולפת** (-עטופה) **בלבוש של רפיון ושל חולשה"** חיצונית, **"אבל כחה פנימה איתן ונפלא הוא"**. זוהי גבורה עצומה שצריך להעריץ אותה, ולעמול על מנת לקנות אותה. **"זרוע ה' שמה נגלתה ונשמת הוד מלכות וחכמת ישראל סבא על ידה היא מתבלטת"**. כוחה של תורה ומלכותה של תורה, "מאן מלכי רבנן", התגלו במיוחד בימי השבר והגלות.

"וזרם החיים השני" של הגבורה הגלויה, **"זהו הזורם עוד מהתקופה הקדמוניה, מימי הנוער של האומה מימי החוסן והזיו, ושאין אנחנו אסירי עוני מסוגלים להציץ אל יפעת התוך שלו בטהרתו הנותן לנו את הוד גבורתו"**, איננו מסוגלים להבין את עומקה של הגבורה הלאומית, את הוד הגבורה של ימי בית ראשון, **"כי אם על ידי ההשתמשות שלנו עם כל הרכוש הגדול של אוצר הנפלא אשר לזרם החיים של הגדולה"**, הגדולה של ימי בית שני והגלות.

הרב מדגיש כי יש לנו יכולת לתפוס את הוד הגבורה של ימי בית ראשון בצורה אמיתית אך ורק על ידי התבוננות דרך העיניים של חז"ל ושל תורה שבעל פה. בגלל המרחק הגדול שלנו מימי בית ראשון, אנו יכולים להבין בטעות את גבורת החיים של ימי בית ראשון בעיניים חילוניות במנותק מתורה שבעל פה, ולתפוס את גבורתם של גדולי האומה כגבורה לאומית חילונית וכגבורתן של אומות העולם. כדי לתפוס את ימי בית ראשון בצורה אמיתית, ולהבין שגבורת החיים הלאומית היתה כולה גבורת הקודש, עלינו לכלול בקרבנו גם את זרם החיים של ימי בית שני והגלות, ולהתבונן על ערכה של הגבורה הגלויה דרך שפופרת ההבטה של תורה שבעל פה שהתפתחה בתקופה זו.

כעת חוזר הרב ומעמיק את הבנתנו בערך הגבורה אותה קנינו בשנות הגלות, הנצרכת מאד לבניין השלם של גאולתנו האחרונה. "**הגדולה שאינה מתגלה במעטה של גבורה כי אם היא מסתתרת בחולשה ורפיון**", משום שבגלות אין לנו זקיפות קומה ממלכתית, וכבוד האומה נוטל ממנה. "**מתוך קללתו של אחיה השלוני: 'והִכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים' שהיא באמת טובה מברכתו של בלעם הרשע שהמשיל את ישראל לארז. הקנה המתנודד והנכפף מכל רוח מצויה כיון שנשתתקו הרוחות הריהו נשאר עומד במקומו, חסון בשרשיו המרובים והמשורגים היונקים מלשד פלגי מים רבים** (סנהדרין קה, ב)".

הגמרא בסנהדרין דורשת על דברי אחיה השילוני (מלכים א יד, טו), אשר קילל את ישראל "והכה ד' את ישראל כאשר

ינוד הקנה במים", כי בתוך קללה זו טמונה ברכה גדולה. וכך אומרת הגמרא: "טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע; אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה, שנאמר 'והכה ד' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו'", מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן, דממו הרוחות עמד הקנה במקומו, אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר 'כארזים עלי מים', מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו".

הרב מבאר שמצב זה של "קנה במים" דומה למצבם של ישראל בגלות. גבורתם של ישראל בגלות מתבטאת בלימוד תורה למרות כל הקשיים, בהחזקת עמדה ודבקות בד' על אף כל הרדיפות והגזירות. זוהי גבורה עצומה, וגבורה זו היא ברכה גדולה לאומה.

"**ואולם אשרי האיש שהצליח להגיע למדרגה של 'צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה'. הארז שסגל לו את כל סגולותיו של הקנה**", זוהי דמותו של ה'גדול־גבור', שיש בו מצד אחד מהגדולה של הקנה, והוא יונק ממימי התורה ומסוגל להחזיק מעמד בכל סערות הגלות, ומצד שני הוא גם מלא בגבורה הגלויה של ימי בית ראשון, כארז בלבנון. "**אחרי כל הרוחות החזקות שסערו עליו ממזרח, וממערב, מצפון ומים, והוא נשאר עומד בגאון חסנו**" ומביע את גאוותם של

ישראל. **"ארז זה יש בו מברכת צדיקים אשר רק ברכה ולא קללה בו"**, לעומת ברכתו של בלעם, אשר היה בה צד של קללה.

"שני הזרמים האלה אשר רק יחידי הסגולה של גדולי גבורי ישראל הצליחו לאחדם לחטיבה אחת ולשלוט בהם בגדלות ובגבורה צריכים גם אנו להשתדל ולמזגם יחד בצורה תרבותית מעשית". עלינו לסלול את הדרך על מנת למזג את שני הזרמים הללו בסדר חינוכי, בצורה הדרגתית ומתפתחת, על ידי בניין הדעת, פיתוח הרגש והעמקת כל תפיסת החיים.

"ואז נדע כי לא לחנם הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות". רק כאשר נאחד את זרם החיים של הגלות עם זרם החיים של תקופת בית ראשון, נוציא לפועל את המטרה שלמענה נשלחנו לגלות.

על ידי איחוד הגדלות התורנית והגבורה הלאומית **"ידע כל העולם כולו כי הרבה יותר מן הרכוש הגדול שהוצאנו אתנו ממצרים אנו עתידים להוציא מתוך שעבוד מלכיות בעזרת עבודתנו הצנועה והמסתתרת בתוך חִתולי רפיון וחולשה חצונית"**, שהרי בגלות רכשנו אוצרות אדירים של גדלות של תורה שבעל פה, **"זאת העבודה שעבדנו במשמרת היהדות ובהפרחתה של תורה במשך ימי הגלות המרובים, במשך דורות ותקופות שזרמי חיי גבורה גלויה וחצונית היו חסרים לנו, ואז נדע איך להעלות אל מרומו את רוח האיתנים של גבורת החיים אשר בתחיה הלאומית ההולכת ומפעמת בקרבנו"**. על מנת להבין את הערך האמתי של התחיה עלינו

לבנות תודעת חיים שלמה, המאחדת את גבורת החיים הלאומית יחד עם גדלותה של תורה. רק אז נוכל להופיע את ערכה הנשמתי האמתי של התחיה הלאומית.

"'והיו כגבור אפרים, ושמח לבם כמו יין, ובניהם יראו ושמחו יגל לבם בה'". הרב מצטט פסוק מספר זכריה (י, ז), המתאר תהליך דומה לתהליך התחיה שלנו, בו דור האבות מנצח בגבורה את מלחמותיו, "והיו כגבור אפרים", אך גבורה זו איננה גבורה שלמה, ולכן היא מתוארת רק 'כגבור'. אמנם דור הבנים כבר מבין את משמעות תהליך הגאולה ושמח בו שמחה אמיתית, "יגל ליבם בד'". זהו תהליך של תודעה שהולכת ונבנית במשך הדורות. מה שנעשה על ידי דור האבות בתודעה חסרה, הולך ונבנה באופן שלם על ידי דור הבנים.

"וכדי לשמור את משמרת הקודש ולתמם את שני החזיונות הגדולים, חזון הגלות וחזון הגאולה גם יחד", משמעות הביטוי 'לתמם שני חזיונות' היא להתאים שני עניינים הנראים כסותרים (עניין זה מבואר בהרחבה בחוברת 'עושה שלום ובורא רע' עמ' מח); כך גם לגבי שני החזיונות הללו, חזון הגלות וחזון הגאולה, אשר בהתבוננות פשוטה קשה להבין כיצד הם מתאחדים באופן **ממוזג**, אך דווקא **"מהרכבתם המזגית המתאימה תצא לנו נשמתה של התחיה הלאומית בכליל הדרה.**

ישמשו לנו זכרונותיהם של גאוני ישראל, אלה הגדולים הגבורים אנשי השם, יחידי הסגולה, כרבי שמואל מוהליבר

וחבריו שהם המה, מתוך מלחמות פנימיות רבות ועצומות שהן הרבה יותר קשות וכבדות מכל מלחמה חצונית, יצרו לנו את זיו נשמתה העדינה, החסינה והאצילה של התחיה הלאומית שלנו", שהיא גם חסינה ומלאה בגבורה גלויה וגם מלאה אצילות. **"ועל ידי הופעתם של פרצופי הגדולים הגבורים האלה אשר ברוח ממוזג בגבורה נשמתית רבת ערך מצאו את אבן הראשה אשר לתחיתנו הלאומית, את האבן האחת אשר עליה שבעה עינים"**, אבן שהיא שורש לכל ריבוי התפקידים והצדדים של עם ישראל, **"ואשר לפניה כל הר גדול למישור"**, מול החזון השלם, הכולל בתוכו את כל הצדדים הדרושים בשביל הבית השלישי, לא יוכל שום כח לעצור את גאולת ישראל. ו**"נמצא שוב את המסלול והדרך לפנינו לעבוד את עבודת ה' וישראל עמו כימי עולם וכשנים קדמוניות".**

ג

שליחותו של הרב זצ"ל

כאשר הרב עלה לארץ, הוא מצא שני סוגי אנשים ושני סוגי יישובים שהיו רחוקים זה מזה מבחינה תרבותית כרחוק מזרח ממערב. האחד בדמות אנשי הישוב הישן אשר התרכז בעיקר בערים הקדושות: ירושלים, טבריה, חברון וצפת, והשני בדמות אנשי הישוב החדש שהתחיל להתרקם באותה עת בעיקר ביישובים החדשים. תהום היתה פעורה בין היישובים. לא רק שלא היה שום יחס של הבנה ביניהם, עד שלא ידע איש שפת רעהו, אלא שגם היה יחס של שנאה ובוז הדדי.

הרב בראותו את המצב הבין כי 'למחיה שלחו אלוקים' להיות בונה האומה, וכי בנין האומה לא יתכונן אלא על ידי שני היישובים כאחד. לימוד התורה, קיומה במסירות נפש, ומסירתה לדורות הבאים – הנמצאים באנשי הישוב הישן, יחד עם בנין הארץ, ישובה וגאולתה – הנעשים על ידי הישוב החדש, נדרשים שניהם על מנת לבנות את האומה. אלה בונים את הנשמה ואלה בונים את הגוף, אלה "זרע אדם" ואלה "זרע בהמה", ובתהליך היסטורי המתמשך על פני דורות יתבררו הדברים ויתחברו – ויבנה בנין אחד, בנין בית ישראל.

הרב עמד בין היישובים וחיבר ביניהם. פעמים פנה לישוב הישן ופעמים לישוב החדש, פעמים בסגנון כזה ופעמים בסגנון אחר, לעיתים תמך ולעיתים הוכיח, קרא קריאות גדולות ופרסם מאמרים, על מנת לקרב את חלקי האומה הפרודים, עצם אל עצמו.

לאמיתו של דבר, עבודה זו עבודת הגאולה היא. שהרי המארה של הפירוד בין הפלגים היא היא קללת הגלות. הגלות היא זו שהפרידה בין הדבקים, בין הקודש ובין הגבורה הלאומית, עד שנדמה בעינינו כאילו הקודש רחוק מן הגבורה, והגבורה הלאומית אינה נובעת מן הקודש. כך נחלקת האומה למפלגות, אלו עוסקים בקודש, ואלו מפתחים את הגבורה הלאומית, עד שאין אחד מבין את רעהו, ואת ערכו של השני בבנין האומה.

כאשר ראה הרב מציאות עגומה זו, לא נבהל מכך אלא שינס מתניו לעבודת חיבור חלקי האומה, על מנת שיכיר כל כח את הנקודה החיובית שבשני ויבין שהוא לבדו אינו יכול לבנות את כלל ישראל. זוהי העבודה בה עסק הרב ללא הרף.

אנשי הגבול

מצב זה של הרב, התומך גם בישוב הישן וגם בישוב החדש ובכך, לעיתים, סופג ביקורת משני הצדדים, מזכיר את הכתוב במשנה בסוף מסכת סוטה (מט, ב) שבעקבתא דמשיחא "אנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוֹנָנוּ". מי הם

אותם אנשי הגבול? הגמרא אומרת כי אלו תלמידי חכמים הנקראים כך לפי שמשימים גבול לדבריהם. כאשר האמת נעשית עדרים עדרים, וכל אחד אוחז בחלק אחד מן האמת, תלמידי החכמים נעשים אנשי הגבול. הם אינם מזוהים 'עד הסוף' עם שום תנועה ומפלגה, משום שכל ענין וענין הם בודקים לפי אמת המידה של היושר והאמת, וממילא הם תומכים ומחזקים את הצד החיובי שבכל תנועה, ומסתייגים מאותם צדדים שבהם התנועה עוברת את גבולה, או שוללת כוחות אחרים בעם ישראל. נמצא שתלמידי החכמים לעולם עומדים על הגבול, ומשום כך "לא יחוננו", מפני שכל אחד מהחוגים מרגיש שתלמידי החכמים לא לגמרי 'בצד שלו'.

הרב זצ"ל – גדול וגבור

הרב שמואל מוהליבר היה חידוש מופלא לדורו בכך שאיחד בקרבו שני זרמי חיים שונים כל כך. הוא היה גאון גדול ופוסק בכל מרחבי התורה, ויחד עם זאת הוא חי ופעל למען מימוש החזון הגדול של גאולת ישראל. אך דווקא בגלל דמותו המיוחדת הוא קיבל חיצי ביקורת מכל עבר. מצד אחד היתה כנגדו ביקורת מצד אנשי התורה על פעולתו המעשית למען יישוב הארץ, ומצד שני ביקרו אותו אנשי החול על שמירתו על התורה והמצוות בדקדוק. לאישיות מיוחדת זו שאיחדה שני זרמי נפש בשלמות ואחדות נפלאה כל כך, נתן הרב את התואר 'גדול־גבור'.

המתבונן לעומקם של דברים מבין שהיכולת של הרב לתאר במדויק את מידתו המיוחדת של הרב מוהליבר, נובעת מכך שגם הרב זצ"ל עצמו היה רב 'גדול־גבור'.

בדומה לדמותו של הרב שמואל מוהליבר, גם הרב זצ"ל איחד באישיותו את שני זרמי הנפש של בית ראשון ובית שני, אלא שהתקופות שבהם חיו ופעלו גדולים אלו היו שונות, וממילא גם אופי הפעולה של כל אחד מהם היה שונה. עיקר פעילותו של הרב מוהליבר היתה בעלת אופי מעשי. הוא עסק בגיוס כספים, הקמת מושבות וכדו', דברים שאם לא היה עושה אותם נראה שלא היו מתרחשים. לעומתו, פעילותו של הרב זצ"ל היתה בעיקרה הסברתית־חינוכית. הוא אמנם פעל במרץ גם למען התפתחות היישוב בארץ, סייע בקניית קרקעות, כתב על כך מכתבים וסייע ככל יכולתו, אך עיקר פעולתו היתה בתחום ההסברה והחינוך.

בחזונו הגדול של הרב זצ"ל הוא ראה את הגאולה הולכת ומתקדמת, וידע שרק על ידי אחדות הקדושה והגבורה, של היישוב החדש והיישוב הישן, תבוא הגאולה השלמה. וכך כותב הרב ב'אגרות הראיה' (ב, אגרת תקטו, עמ' קמז), "החיים היחושיים של שני הישובים הללו בקודש, הישן והחדש, מקושרים הם זה בזה קשירה חיה אורגנית, כקשר של נשמה בגויה, ודוקא שניהם יחד במילואם והודם, הם הם שבוראים את סוללת החיים, את אוצר הכח המריק עז ותעצומות לעם, להאיר מתוך מאפליה". עבודתו הגדולה של הרב היתה למזג יחד את שני זרמי החיים הללו, לא בקטנות של פשרנות אלא אחדות 'בגדלות', גדלות של 'קדושה' וגדלות של 'גבורה'.

בכל כתביו מבאר הרב את ערכה של הגאולה הבאה בדרך הטבע, וכיצד היא מתיישבת בלב ואיננה סותרת כלל את הגדלות של תורה שבעל פה שקנינו בגלות. הרב מאריך לבאר מדוע הירידה הרוחנית של הדורות הללו אינה מעידה חלילה על אובדן הערך של תורה שבעל פה, אלא היא מכשירה את הדור לתחיה רוחנית שתכלול בקרבה את הגדולה והגבורה גם יחד. בהסברות אלו הרב עסק בכתביו השונים, בכדי לכונן את הלבבות ואת כוחות הנפש ולהעמיק את ההבנה הרוחנית, על מנת שנוכל לחיות בקרבנו את מדרגת בית שלישי, המאחדת באופן שלם את מדרגת החיים של בית ראשון ובית שני יחד.

אדר היקר ועקבי הצאן – הגדולה והגבורה

שנתיים לאחר שעלה ארצה, הוציא הרב לאור שני ספרים – 'אדר היקר' ו'עקבי הצאן'. ב'אדר היקר' מתאר הרב בתיאור חי ומרומם את גדולתו העצומה של חמיו, האדר"ת, ומפגיש אותנו עם זרם החיים של ימי בית שני, "נפש גדולה קדושה ונפלאה, מלאה קדושה וטהרה, יושר אמת וצדק, ומוכתר בכתר שם טוב" (אדר היקר עמ' סא). ספר זה עוסק ב'גדולה'. ובאותה שנה הוציא הרב לאור גם את הספר 'עקבי הצאן', בו הרב בונה סדר חינוכי שלם השייך ל'גבורה', שבו מתבארת העליה הרוחנית הצפויה לנו בדורות התחיה. הרב מסביר כיצד ליישב בנפש הדור את כל התוכן של האמונה, על ידי אפיון נכון של נפש הדור והדרכה נכונה, שמתחילה במאמר

'הדור' ועולה עד מאמרי 'דעת אלוקים' ו'עבודת אלוקים'. לאחר מכן בספרי האורות ובכל כתביו ממשיך הרב להעמיק ולבאר איך לכונן את הלבבות ואת כוחות הנפש לקראת הגאולה הממשמשת ובאה.

הרב פרסם את שני הספרים הללו יחד, ללמדנו ש'הא בלא הא לא סגי'. לא ניתן לתפוס את דמותו ואת תורתו של הרב באמת בלי להבין ולהפנים את שני הצדדים הללו של הגדולה והגבורה.

אחדות זו היא חידוש שקשה מאד לתפוס אותו. בנוהג שבעולם, מי ששייך לזרם החיים של ימי בית שני, אליו הורגלנו בזמן הגלות, ולא חונך ולא הודרך למדרגת החיים הלאומית, יתקשה מאד להבין את דברי הרב ב'אורות' ובעוד מקומות המבארים את ערכה של הלאומיות והממלכתיות ואת התוכן האצילי שבה. כתוצאה מקושי זה ישנם רבים המזדהים רק עם חצי תורתו של הרב זצ"ל, ולכן הם לומדים רק את החלק השייך לזרם החיים של בית שני.

מצד שני, ישנם כאלו התופסים בטעות את דברי הרב ביחס להבנת ערך הלאומיות באופן מנותק מהגדלות של זרם החיים של בית שני. אך כיון שניתן להבין את זרם החיים של ימי בית ראשון ואת מדרגת חיי הנבואה רק על ידי "ההשתמשות שלנו עם כל הרכוש הגדול של אוצר הנפלא אשר לזרם החיים של הגדולה" כפי שכתב הרב לעיל, לכן מי שלומד את דברי הרב על הלאומיות באופן מנותק, לא רק

שהוא אינו מבין את דברי הרב בשלמות, אלא שגם התפיסה הלאומית שלו מוטעית.

מחוסר הבנה זה נולדים שיבושים רבים בהבנת דברי הרב זצ"ל, ולכן אנו יכולים לשמוע ציטוטים מדבריו המביעים הבנה חלקית של חצי מדמותו; רק את החלק ששייך לבניין החיים הלאומיים, או לחילופין רק את החלק ששייך לגדלות של התורה שבעל פה. היכולת להבין את דברי הרב בשלמותם, מצריכה אותנו להתקרב יותר לתפיסת החיים שהיתה חיה בקרבו של הרב, היודעת לאחד בין שני זרמי החיים של בית ראשון ובית שני.

במאמר 'גדול וגבור' הרב מקרב אותנו למשנתו הרוחנית על ידי התבוננות בדמותו המיוחדת של הרב שמואל מוהליבר, שהיא באמת התבוננות על דמותו המיוחדת של הרב זצ"ל עצמו. על ידי ההבנה של שני הזרמים של ימי בית ראשון ושני, והבנת המרחק שלנו והקושי שלנו לתפוס בצורה שלמה את הגדולה והגבורה, אנו יכולים קצת 'לאחוז בשיפולי גלימתו' של הרב, ולהתקרב מעט להבנת תורתו הגדולה.

שירת ישראל

מפתח

למובאות מכתבי הראי"ה

להורדה חינם מהאתר שירת ישראל!

PDF

www.shirat-israel.org

054-7364973 · 052-7463317

שירת ישראל

חוברות וספרים

גם באתר שירת ישראל

מגיעים לכאן!

www.shirat-israel.org

054-7364973 · 052-7463317

מנוי

לשירת ישראל

הקשר שלך לגיות המזרח!

הצטרפו עכשיו!

www.shirat-israel.org

054-7364973 · 052-7463317